

POMS bladet

Organ för föreningen
Psykologer inom handikappområdet

Nr 3 sept 2005

www.poms.nu

Styrelse för Sveriges Handikapp psykologers Förening 2004-2005

vald vid årsmötet 2004-10-22

Ordförande:	Gunilla Svensson Hosjöstrand 11 791 47 Falun Tel 023-351 37 0730-30 48 78	Habiliteringen i Falun Falu lasarett, Psilandersväg 1 791 82 Falun Tel 023-49 03 73 Fax 023-49 05 13 gunilla.svensson@ltdalarna.se
Vice ordförande:	Inga Lundblad-Danielsson Sofiehemsvägen 52 B 907 38 Umeå Tel 090-77 92 08 070-792 31 74 inga.lundblad@sofiehem.ac	Kolbäckens habilitering Kandidatvägen 31-33 907 33 Umeå Tel 090-785 42 38 inga.lundblad.danielsson@vll.se
Kassör:	Peter Collsiö Kronobergsgatan 41 112 33 Stockholm Tel 08-652 48 31 070-484 88 20 petercollsioo@swipnet.se	Habiliteringscenter Täby för vuxna Kemistvägen 8, 2 tr 183 44 Täby Tel 08-446 36 20 peter.collsioo@sll.se
Sekreterare	Carina Åsling Stockmossvägen 1 146 37 Tullinge, Tel 08-778 0866	Habiliteringscenter Tullinge, Römossevägen 25 plan 3 146 31 Tullinge Tel 08-449 95 18 carina.asling@sll.se
Vice kassör, hemsidan:	Mattias Eriksson Södra Esplanaden 3 B 223 54 Lund Tel 046-211 24 70 073-781 17 55 meriksson@hem.utfors.se	Socialförvaltningen Handikappomsorg Stadshuset 241 80 Eslöv Tel 0413-625 43 mattias.eriksson@eslov.se
POMSbladet:	Bo Kahnberg Floravägen 41 664 32 Grums Tel 0555-102 15 kahnberg@swipnet.se	Landstingets Psykologenhet Järnvägsgatan 7 652 25 Karlstad Tel 054-61 40 71 070-312 56 31 pomsbladet@poms.nu

Innehåll i detta nummer av POMSbladet bl a:

SHPF: s styrelse från 2004-10-11	sid 2
Redaktionellt.....	sid 4
Styrelsens sida	sid 4
Inför höstkonferensen:	
- Birgitta Norrman, Brita Lindahl	sid 5
- Leif Havnesköld	sid 6
- Göran Horneman.....	sid 6
Inför årsmötet:	
- Verksamhetsberättelse.....	sid 7
- Ekonomisk berättelse	sid 10
Margrethe: Om korv.....	sid 11
Att vara ung inom Vuxenhabiliteringen (Christina Regefalk).....	sid 12
Behov och önskemål hos familjer med ungdomar som har funktions- hinder samt ungdomars livssituation (Ulla-Stina Steiner)	sid 14

Framsidan: Höstsol över Vänern

POMSbladet utkommer med 4 nummer årligen, samtliga publiceras på föreningens hemsidas medlemssidor **www.poms.nu**.

Informera oss om fungerande e-postadress (gör det via hemsidan) så får du snabb avisering om POMSbladet plus annan nyttig information.

Avisering om att POMSbladet finns att tanka ner sker även genom notis i Psykologtidningen, "Psykolog- och yrkesföreningar"

Medlemskap i föreningen erhålles enklast genom att fylla i formuläret online på hemsidan!

Redaktionellt

Världens ledare har varit där, och snart är vi där själva – i Tällberg!
Årets konferens som bygger vidare på temat för förra årets endagskonferens i Finlandshuset i Stockholm, och som ägnades åt begåvningens mysterier, har verkligen fått gensvar. I skrivande stund uppgår anmälningarna till 127 personer! Motiven för att hålla vår spetskompetens väl vässad är goda och väl formulerade av vår vice ordförande Inga på styrelsens sida.

Det är i dagarna 100 år sedan unionen mellan broderfolken i Sverige och Norge bröts. Det hela gick fredligt tillväga, ett mönster vi kanske skulle kunna slå mynt av och sprida i andra delar av vår värld. Här i Karlstad fokuseras förstås mycket på detta då förhandlingarna ju fördes här. Nu vill jag väl ändå inte jämföra den separationen med min egen redaktionsseparation, men allt har ju som bekant en ände. Och på något sätt är skillnader och skiften i livet något som har en tendens att, väl genomförda, befrämja någon form av utveckling.

Jag vill nu framföra mitt uppriktiga tack till alla de medlemmar som bidragit med material till vårt POMSblad under de här tre åren som den varit "made in Värmland" och hoppas på ännu större flöde till nästa redaktion! Det har varit mycket stimulerande

med allt stöd från styrelsen och skribenter. Tillgången till vår mycket innehållsrika hemsida har befrämjat en diskussion om vilket material som ska publiceras i tidningen och vilket som ska läggas upp på hemsidan. Det har varit väldigt roligt att ha fått ta del i teknikutvecklingen och samarbetet med webbredaktören Mattias.

Ett drygt kvarts sekel inom omsorg och habilitering har nu för min del bytts mot nya uppgifter inom området rehabilitering. Detta områdesskifte, tillsammans med det faktum att de planerade tre åren på redaktörsstolen är tillända, är förstås skälet till att jag nu drar mej tillbaka till den "vanlige medlemmens" tillvaro i föreningen. Jag vill önska den blivande redaktionen lycka till.

Vi ses i Tällberg!

Bo Kahnberg.

Styrelsens sida

Sommarens ljumma kvällar är ett minne blott, lata dagar utan måsten, som vi alla så väl behöver. Nu gör hösten sitt intåg med underbara guldröda färger och mörka kvällar med levande ljus, samtidigt som vi

tillbringar den största delen av dagen på arbetet.

Många arbetar så mycket att de blir sjuka, det är upp till var och en att hitta en balans i vardagen, att få ihop arbete och fritid. En inte alldeles lätt uppgift, tycker jag. Samtidigt ökar trycket på oss psykologer, bl.a. på att utreda och testa med syfte att beskriva, men också att ställa diagnos. En uppgift som ställer stora krav på oss att göra testningar med god kvalitet, att ha en gedigen kunskap inom testmetodik, kunskaper om konsekvenser av testresultat för individen och på samhällsnivå.

Höstkonferensen i Tällberg, som Gunilla och våra kolleger i Dalarna jobbar hårt med, innehåller just detta tema och anmälningarna är rekordmånga. Det visar att temat intelligens/begåvning är viktig för oss alla. Kommer vi att få våra frågor belysta och nyanserade? Kommer våra kunskaper att fördjupas och några frågor besvaras?

Åkerblads, Tällberg, platsen för höstkonferensen

Innehållet och programmet ser mycket lovande ut. Men det finns många etiska dilemman vi habiliteringspsykologer ställs inför, dilemman som handlar om vilka konsekvenser ett testresultat får för individen.

Som habiliteringspsykolog skolas du in i en helhetssyn på människan, som är vår styrka, men som också gör att det inte finns några enkla svar. Det vi mäter med begåvningsstest,

vad säger det om en människa? Begåvning kan ses ur många olika perspektiv.

Utvecklingsstörning kan definieras på olika sätt, psykologiskt, socialt och administrativt. Vilket perspektiv vi har får konsekvenser för individen. Att få ett besked om utvecklingsstörning innebär besked om ett livslångt funktionshinder som får avgörande betydelse för personens liv och dess anhöriga.

Att fatta ett beslut om personkretstillhörighet kan ibland också vara ett beställningsjobb, en önskan om att få ta del av samhällets stöd och rättigheter. Många gånger behövs en diagnos för att få tillgång till stöd. Rätt eller fel - detta har vi att hantera! Därför blir det viktigt för oss att fortsätta vara kritiska till test, att fortsätta se människan i ett helhetsperspektiv, att fortsätta verka för ett samhälle där olikhet ses som en tillgång. Vi måste fortsätta att ställa frågorna, att se konsekvenser ur olika perspektiv, trots att det känns frustrerande och att det skulle vara mycket enklare att välja ut att se en liten del av människan.

Men just detta är vår styrka som habiliteringspsykologer, att vi inte nöjer oss med det, utan att vi ser människan ur olika perspektiv och har bemötande och livskvalitet i fokus.

Jag tror att många av oss sitter på våra arbetsplatser med liknande frågor och funderingar. På konferensen ges det tillfälle till "open space", ett bra sätt att i små grupper utbyta erfarenheter. Så kära kollegor, ta med era funderingar, synpunkter och erfarenheter!

På psykologidagarna 27-28 oktober kommer SHPF, vår förening, att presentera sig med en egen utställning. Carina Åsling har tillsammans med kolleger i Stockholm ställt samman material med vår hemsida och information om föreningen och där kommer också habiliteringspsykologens arbete att presenteras.

Mattias, vår webbmaster, meddelar att det är många som besöker vår hemsida. Det är glädjande! Under sommaren besökte tusentals personer vår hemsida varje månad. Även icke-psykologer utnyttjar möjligheten att få information och att ställa frågor. Hemsidan uppdateras kontinuerligt med aktuella konferenser, kurser, litteratur m.m. Så håll utkik och kom gärna med tips!

Har du synpunkter och önskemål om vad vi styrelsen ska driva för frågor, kontakta någon

av oss i styrelsen eller ta med dem till årsmötet under konferensen.

Väl mött i Tällberg!

Inga Lundblad-Danielsson, vice ordf

Inför höstkonferensen 5 - 7 oktober

I förra numret av POMSbladet gav Ann-Charlotte Smedler och Ove Almkvist lite bakgrund till sina anföranden under konferensen. Här följer övriga föreläsares introduktioner.

Birgitta Norrman och Brita Lindahl (onsdag 13.15):

70-talets forskning om begåvningshandikappet – tillbakablickar och reflektioner.

Intelligensbegreppet har intresserat forskare av det mänskliga psyket i alla tider. I försök att fånga den, intelligensen, har vi sökt mäta den, men för att mäta den måste vi förstå den. Som ett bidrag till en ökad förståelse har SHPF bjudit in några av landets främsta kännare av intelligensbegreppet för att med deras hjälp öka vår förståelse och förhoppningsvis samsyn på vad det är vi mäter och bedömer, när vi ställer diagnosen utvecklingsstörning.

Vi, som närmast kan räknas till två av föreningens gamla inventarier var med när forskningen kring vad utvecklingsstörning/begåvningshandikapp innebar tog fart i början på 70-talet. Och vi tänkte inledningsvis erbjuda hjälp i det Piaget benämner *ackommodation/assimilation*, när det gäller inläring av ny kunskap. Vilken är den gamla kunskap på vilken vi bygger vidare med den nya?

Vi tänker ge lite tidsatmosfär åt den forskning som bedrevs på 70-talet. Vilka tankar och drivkrafter låg bakom att forska på begåvning och begåvningshandikapp. Och vilka kunskaper hade vi att utgå ifrån? En komprimerad genomgång av vilka frågor som kännetecknat de teoribyggar vilka bidragit till vår kunskap, Catell, Thurstone, Piaget m. fl. kommer att erbjudas.

Den modell som sedan blev resultatet av denna forskning, Gunnar Kyléns *Psykiskt utvecklingshämmandes förstånd* kommer vi också att presentera med avseende på de strukturer och utvecklingsaspekter, som den innehåller och som leder vidare till en beskrivning av begåvningshandikappet.

Vi tänker oss emellertid att vår presentation leder fram till frågor om vår gamla kunskaps förhållande till den nya kunskap, som moderna forskning har bidragit med. Frågor vi – med varm hand – lämnar vidare till våra värderade föreläsare.

Leif Havnesköld (torsdag 08.30):

Om språk, tänkande och kognitiv mognad – några reflektioner från ett utvecklingspsykologiskt perspektiv

Människors och schimpansers hjärnor är slående lika utifrån en mängd aspekter. Varför utvecklar ändå människobarnet till skillnad från schimpansen en så avancerad förmåga till symbolisering och reflekterande? Länges har man försökt förklara symboliseringsförmågan med utgångspunkt från genetiska faktorer. Kognitiva teoretiker, lingvister och i viss mån också psykoanalytiker har försökt förklara vad det är som skapar symbolisering och tänkande.

En utmaning mot tidigare genetiska och kognitiva teorier kommer från modern utvecklings- och evolutionsbiologisk teori som baseras på ett perspektiv av s.k dynamisk systemteori. Ett sådant perspektiv innebär en helhetssyn där gener och miljö (i vid bemärkelse) ses som delar i ett större system. Den moderna spädbarnsforskningen har givit oss en ökad förståelse för att symbolisering och tänkande härstammar från våra basala emotioner. Man kan se biologiska förutsättningar som ett nödvändigt men ej

tillräckligt villkor för tänkande och symbolisering. Det "tillräckliga" villkoret innefattar en process där symboliskt tänkande utvecklas ur emotionellt processande genom en stegvis utveckling av sociokulturellt relaterande.

De emotionella "stadier" som bidrar till symboltänkande och högre reflekterande funktioner pågår under hela livet och genom ökad komplexitet skapas "högre" och högre nivåer av kognitiv mognad. Med utgångspunkt från evolutionsteori, utvecklingsteori och modern neurovetenskap kommer föreläsningen att diskutera och lyfta fram dynamiskt-systemteoretiskt perspektiv baserat på nutida emotionsforskning. Föreläsningen tar upp bl.a följande innehåll:

- Tidig utveckling av affektreglering och emotionell kommunikation
- Hur uppstår symboler?
- Emotionernas roll i språkutvecklingen
- Emotioner och intelligensutveckling
- Hur emotionell kommunikation länkar emotion och kognition med hjärnans icke-symboliska och symboliska system
- Piagets teori rekonstruerad
- Intelligensutveckling – möjligheter och begränsningar

Några viktiga referenser:

- Damasio A. The Feeling of what happens. Harcourt Brace 1999
- Deacon T.W. The symbolic species: The co-evaluation of language and brain. Norton 1997
- Ekman P. Emotions revealed, Henry Holt and Co, 2003
- Greenspan S.I & Shanker S.G. The First Idea: How symbols, language and intelligence evolved from our primate ancestors to modern humans, Da Capo Press, 2004
- Vygotsky L. Språk och tänkande, Daidalos, 1999

Göran Horneman (torsdag 15.00):

Icke verbala inlärningssvårigheter i förhållande till utvecklingsstörning

Symtom och svårigheter, såväl testmässiga som vardagliga manifestationer, som återfinns inom funktionsstörningen med beteckning NLD

(Nonverbal Learning Disabilities) beskrivs och diskuteras. Symtomen relateras till olika utvecklingsnivåer under barndomsåren och tidiga vuxenår.

Olika syn på etiologi kommenteras och Byron Rourkes "White Matter Model" presenteras. Några syndrom som uppvisar klassiska testprofiler med signifikanta skillnader mellan Wechslerskalornas verbala del och performance-del presenteras och som uppvisar tydliga manifestationer inom NLD-området.

Förhållandet mellan NLD och utvecklingsstörning kommenteras.

Åkerblads, Tällberg. Bada i samma vatten som bl a Kofi Annan?

Årsmöte Årsmöte

enligt tidigare kallelse äger rum på Åkerblads onsdagen 5 oktober kl 17.00.

VERKSAMHETSBERÄTTELSE

Styrelsen för Sveriges Handikapp psykologers Förening överlämnar härmed sin verksamhetsberättelse för perioden 2004 04 01-2005 04 01

Styrelsen

Ordförande	Gunilla Svensson
Vice ordförande	Inga Lundblad-Danielsson
Kassör	Peter Collsiöö
Vice kassör/hemsida	Mattias Eriksson
POMS-bladet	Bo Kahnberg
Konferensansvarig	Hela styrelsen

Revisorer	Kristina Canbäck Lars Banksjö
-----------	----------------------------------

Revisorsuppleanter	Iambe Liffner Irene Nordström
--------------------	----------------------------------

Valberedning	Inger Claesson Karin Wallgren
--------------	----------------------------------

Sveriges Handikapp psykologers postgironummer 358978-5

Styrelsen har under verksamhetsåret haft följande sammanträden

2004: 22/10, 3/12

2005: 18/2, 25/4, 13/6, 16/9

Förutom att styrelsen varit engagerad i de konferenser som ägt rum har vi haft viktiga diskussioner om föreningen:

- Vad tror vi medlemmarna vill med yrkesföreningen. Hur uttrycks medlemmarnas förväntningar på styrelsen.

- Hur ska vi hitta en ny redaktör till POMS-bladet. Läser alla medlemmar POMS-bladet som nättidning?
  - Relationen hemsida och POMS-blad.
  - Hur profileras Handikapppsykologernas verksamhetsområde. Styrelsen efterlyste utrymme i Psykologtidningen, vilket har gett resultat. Maja Ahlros skrev en rapport från höstkonferensen och gjorde en faktaruta om föreningen i nr 1 -05. Psykologtidningen kommer även att intervjua psykolog inom SHPF's verksamhetsområdet.
  - Inriktning på konferensverksamhet. Ett förslag som uttrycktes var att fortsätta med en mellanliggande endagskonferens som ska ligga centralt. Styrelsen planerar tillsammans med en arbetsgrupp som tar hand om temat utifrån intresse. De större konferenserna som kommer däremellan planeras av arbetsgrupper på olika håll i landet.
- Konstituerande möte ägde rum den 22/10 i Finlandshuset i Stockholm i samband med höstkonferensen. Styrelsemöten håller vi numera på Sabbatsbergs sjukhus då det krävs betalning för att disponera lokalerna på Psykologförbundet. Styrelsen har protesterat mot detta.

Medlemsantalet uppgick i september till 248 medlemmar. Antalet medlemmar kan antas stiga något i samband med höstkonferensen.

Årsmöte

2004 års ordinarie årsmöte hölls den 22/10 i samband med årets höstkonferens.

Höstkonferensen 2004

arrangerades av styrelsen och hölls i Finlandshuset i Stockholm. Tema - "Begåvning sett i ljuset av aktuell forskning." Utvärderingen gav återigen ett gott betyg åt konferensen samtidigt som de 55 personer som svarat i utvärderingen har haft synpunkter på förbättringar. Flera önskade i utvärderingen fortsätta med temat utifrån olika aspekter. Anmälningar blev slutligen 215 deltagare. Karin Wallgren fick snabbt ordna en större lokal. Utvärderingen "Vad tyckte du om konferensen?" är sammanfattad i nr 4 december 2004 i POMS-bladet.

Höstkonferensen 2005

Dalapsykologerna har planerat årets höstkonferens i en arbetsgrupp bestående av Inger Kärnekull-Jakobsson, Brita Lindahl, Birgitta Lindgren-Bergh, Gunilla Svensson, Eva Turner och Lena Wallmark. Konferensen äger rum på Åkerblads Romantik Hotell och Gästgiveri i Tällberg den 5-7/10. Tema: "Den svärfångade intelligensen - hur bedömer vi utvecklingsstörning och andra kognitiva svårigheter". Inbjudan gick ut i POMS bladet nr 2,juni även om temat meddelats redan i Maja Ahlros konferensrapport i Psykologtidningen 1/05.

POMS-bladet

Vår anrika medlemstidning har följt sin planerade utgivningstakt, dvs 4 nr/år. Från hösten 2002 och till och med nr 3 2005 har tidningen redigerats i Karlstad. Sedan tidningen numera enbart distribueras via nedladdning från föreningens hemsida finns möjligheten att läsa den bara någon minut efter publiceringen på nätet. Åter vill vi emellertid påminna om vikten av att meddela webbmastern fungerande e-postadress för aviseringen. Det kan annars dröja åtskilliga veckor innan aviseringen via notis i Psykologtidningen. Som alltid är många medlemmar alltför försiktiga när det gäller att delge oss andra sina erfarenheter och åsikter. Vi hoppas därför på en sänkning av publiceringsångesten! Redaktören (och läsarna) framför härmed sitt varmaste tack för insända bidrag och hoppas att kommande redaktion bombas med texter och bilder!

Broschyr

Mattias Eriksson har utformat en broschyr som presenterar vår yrkesförening. Kan användas i syfte att värva medlemmar.

Hemsida

Hemsidan har nu varit i drift i drygt två år. Antalet besökare är i snitt 1000 i månaden. En stor del av materialet på hemsidan är öppet för alla, sedan en tid tillbaka även äldre nummer av POMS-bladet, vilket nedladdas allt som ofta. Under året har Ingrid Milveden Parker varit styrelsen behjälplig med att översätta en presentation av vår yrkesförening till engelska. Internet vet inga gränser och varje månad kommer besökare till hemsidan från många håll i världen.

Matrikeln och arkivet är nya funktioner, endast tillgängliga för medlemmarna. Tanken med matrikeln är att man snabbt och enkelt kan få kontakt med kollegor och tanken med arkivet är att vi inom föreningen på ett enkelt sätt kan sprida kunskap till varandra. Förhoppningen är att hemsidan kan utvecklas så att vi medlemmar har användning för den, så kom med idéer om hur vi kan utveckla den tillsammans.

Carlbeckkommittén

Birgitta Norrman, Inga Lundblad Danielsson och Päivi Rissanen-Nilsson har skrivit remissvar på Carlbeckkommitténs slutbetänkande; SOU 2004:98 "För oss tillsammans - om utbildning och utvecklingsstörning". Publicerat i POMS-bladet nr 1 mars 2005

IHPU

Carina Åsling har tillsammans med en arbetsgrupp (Cecilia Malmström, Lena Fager, Stefan Lyckner) planerat hur SHPF med skärmar ska presentera hur psykologer arbetar inom Handikappområdet. En fotoutställning av fotograf Maja Kristin Nylander kommer även att visas som speglar syskonrelation där syskonet har ett funktionshinder.

Psykologutbildning

Karin Wallgren har på uppdrag av och i samarbete med styrelsen gjort en enkät till universitet med frågor om innehåll i psykologprogram på respektive ort om funktionshinder. Vi menar att psykologutbildningen innehåller för litet om funktionshinder. Målet är att SHPF kan ge förslag på vad som borde ingå. Rapport publicerad i POMSbladet nr 4 december 2004.

Psykologtidningen

Maja Ahlros har gjort en mycket välskriven konferensrapport om "Utvecklingsstörning ett svårfångat begrepp". I samma tidning nr 1/05 finns en faktaruta om SHPF som författats i samarbete med styrelsen.

Nätverken

Alla nätverk presenterar rapporter om aktiviteter i POMSbladet nr 2 juni 2005

Kommunanställda psykologer

Kontakt: Mattias Eriksson, (mattias.eriksson@poms.nu).

Nätverket har utvecklat samarbetet mellan kommunalanställda psykologer inom handikappområdet.

Föräldrar med intellektuella begränsningar (FIB)

Kontakt: Lydia Springer, (lydia.springer@lul.se)

Barnbyn Skå har hört av sig och vill ha utbildning för att kunna ta emot svagbegåvade föräldrar. Lydia Springer från nätverket har åtagit sig denna uppgift.

FIB har fått 2 miljoner till utveckling av familjestöd för föräldrar med intellektuella begränsningar.

Utvecklingsstörning och sexuella övergrepp

Kontakt: Anders Svensson, (anders.s.svensson@skane.se)

Nätverket har arrangerat flera seminariedagar rörande utvecklingsstörning och sexuella övergrepp.

Psykoterapi

Kontakt: Kjell Nordenstam, (kjell.nordenstam@sl.se)

Psykoterapinätverket härstammar från de IHPU-kurser som haft psykoterapeutiskt arbete med personer med utvecklingsstörning som studieområde. Även i år presenterade tre av föreningens medlemmar sina erfarenheter och funderingar kring terapiarbetet som sker med olika metoder för vår patientgrupp. Detta skedde vid en studiedag 27/5 i Stockholm.

Samarbete med andra yrkesföreningar

Neuropsykologernas förening bjöd in till studiedagar i Umeå. Gunilla representerade föreningen. Även psykologer inom skola och förskola skickade inbjudan. SHPF har till årets höstkongressens bjudit in andra yrkesföreningar.

Seniorföreningen skickar regelbundet tidningen SeniorPsykologen.

Falun den 2005-09-18

För styrelsen genom

Gunilla Svensson

Ordförande

Ekonomisk redovisning av verksamheten i Sveriges Handikapp psykologers Förening

2004-04-01---2005-03-31

Kassarapport

Ingående balans 2004-04-01

Tillgångar

Postgiro	48942:52	
Summa	48942:52	Kr

Eget Kapital

Eget kapital	89242:71
Årets förlust	43300:19
Summa	48942:52

Resultaträkning

Inkomster:

Styrelsearbete	20735
Medlemsavgifter	53200
Konferens	78720
Nätverk	6500

Utgifter:

Styrelsearbete	49337:14
POMS-bladet/webb	2025
Konferens	54726
Nätverk	4669
Årets vinst	48397:86

159155 Kr

159155 Kr

Utgående balans 2005-03-31

Tillgångar

Postgiro	97340:38	
Summa	97340:38	Kr

Eget Kapital

Eget kapital	48942:52
Årets vinst	48397:86
Summa	97340:38

Summa tillgångar 2004-04-01

48942:52 kr

Inkomster under året

Styrelsearbete	20735
Medlemsavgifter	53200
Konferensintäkter	78720
Nätverk	6500

Summa inkomster   **159155 Kr**

Utgifter under året

Styrelsearbete	49337:14
POMS-bladet/webb	2025
Konferenskostnader	54726
Nätverk	4669

Summa utgifter   **110757:14 Kr**

*Margrethe***OM KORV,
GRÄNSDRAGNINGAR
OCH RELATIONER**

Är det inte förunderligt hur små, små saker kan få associationerna att flöda fritt? OK – de flödar inte

fritt alls, utan är mycket förutbestämda av allt möjligt annat som hänt, men känslan är i alla fall att de flödar fritt.

Till exempel här om dagen: POMS-bladets högt värderade redaktör slutar som redaktör (är dock fortfarande högt värderat) och beskrev själv situationen på följande eleganta sätt: "Allting har en ände, men korven den har två..." Visst. Så sa även min gamla mormor för mera än ett halvt sekel sedan, vill jag minnas, men nu för första gången spann mina associationer loss och jag kände mig i opposition!

Alltså: Korven har inte alls två ändor, utan den har som allt annat här i världen en början och ett slut! Däremot är den

vanliga korven av en sådan beskaffenhet att det vid bara okulärbesiktning är stort omöjligt att avgöra vilken ända som är början och vilken som är slutet! För att säkert kunna fälla ett sådant avgörande krävs att korven ingår i en relation med en korvätande människa. Korvens gränser, dessas art och betydelse, får helt enkelt bara existens i en relation. På samma sätt som att inget ljud finns utom i relationen mellan ljudvågor och någon form för öra, eller

att ingen doft finns utom i relationen mellan doftpartiklarna och en näsa.

Det slår mig som på huvudet att det här är nog oerhört viktigt för vårt tänkande. Om vi inte tar hänsyn till det faktum att vissa fenomen är relationella, kommer vi fel. Till exempel kan vi – som skedde på 60- och 70-talet – få för oss att teamarbete kommer till stånd genom att gränserna mellan personer, kompetenser, kvalifikationer och arbetsuppgifter suddas ut: alla skall göra samma eller likadana saker. Och det vet vi ju hur det gick. Inte så bra. Man kan få för sig att en känsla sitter i hjärnan utan relation till ett mänskligt psyke, - jo, det förekommer faktisk att folk tror det. På det privata området kan man tänka att en kärleksrelation blir bättre om min partner blir mera lik mig. Inom vårt arbetsområde har vi säkert alla stött på tankefiguren att det skulle vara ett tecken på lyckad behandling om de udda och annorlunda människorna blev mera lika oss själva.

Så kan man säkert fortsätta associationskedjan i all oändlighet (fast det är klart: där måste väl också finnas en gräns!) Men kärnan är:

Upprätta gränserna!**Respektera skillnaderna!**

Var lycklig för relationerna: de utgör ett fält utan vilket väldigt många fenomen inte skulle kunna existera!

Och från de värmländska skogarna susar ett tack till den avgående redaktören...
Margrethe Lund

Att vara ung inom Vuxenhabiliteringen

En beskrivning av en grupp och några tankar om likheter och skillnader mellan unga män och kvinnor och mellan dem och oss som möter dem.

Christina Regefalk är leg. psykolog och jobbar vid Vuxenhabiliteringen Sydöstra Skåne.

Under det senaste året har en brukarundersökning genomförts inom Vuxenhabiliteringen i Region Skåne. Hela undersökningen omfattar en enkät vid samtliga sju lokala enheter, uppföljande intervjuer med några nytillkomna brukare vid en av enheterna och samtal i tre, redan tidigare etablerade, fokusgrupper. Sammanställning av resultaten pågår och hela tiden möts jag av siffror och kommentarer i materialet som får mig att fundera.

Enkätundersökningen pågick under två månader senhösten 2004. Det var 462 brukare som med eller utan hjälp besvarade frågeformuläret och 460 av dessa formulär kunde databearbetas. Uppdelningen på åldersgrupper baseras på 448 enkäter, då åldersuppgift saknas för 12 brukare. Två åldersgrupper behandlas i undersökningen som unga inom Vuxenhabiliteringen, nämligen 25 år eller yngre och 26-35 år. Totalt handlar det om 254 personer vilka representerar 57 % av dem som svarat. I den yngre åldersgruppen, till och med 25 år, ingår 96 personer och i den äldre, 26-35 år, ingår 158 personer.

Av dem som svarat i den yngre gruppen är 47 kvinnor och 49 män. I den äldre gruppen är fördelningen 86 kvinnor och 72 män. Nio av de yngre kvinnorna och tre av de yngre männen är gifta eller sambo. I den äldre gruppen är det tolv kvinnor och två män som är det. Den stora majoriteten lever som ensamstående om än inte ensamma.

Ser man nämligen till hur de bor så är det ungefär fyrtio procent av de yngre och cirka tjugo procent av de äldre som bor hos föräldrar, andra släktingar eller vänner. Övriga, med något litet undantag, har eget boende i ägd eller hyrd lägenhet eller hus eller också bor de i hyrd lägenhet i gruppbostad.

Sammanlagt 18 av de tillfrågade har svarat att de har barn. I den yngre gruppen är det tre personer, två av dem har ett barn, den tredje har sex barn. Bland de femton som svarat i den äldre gruppen har nio personer ett barn och övriga två till fyra barn.

Brukarna fick också svara på vad de huvudsakligen gör på dagarna. Nära hälften av dem är sysselsatta inom daglig verksamhet eller arbetar på Samhall. Några har ett vanligt arbete och runt tjugo procent går i skola/studerar. Övriga, vilket innebär en knapp tredjedel av dem, är mest hemma hela dagarna och deltar kanske som mest i några fritidsaktiviteter.

Vi bad de tillfrågade även ange sitt/sina funktionshinder. Den största gruppen har ett rörelsehinder, därefter följer utvecklingsstörning samt neurologiska funktionshinder, autisttillstånd och förvärvad hjärnskada. Notabelt är att sju av dem som svarat angett att de inte har något funktionshinder.

Ser man till redovisningen ovan slås man av tanken att dessa unga brukares livssituation skiljer sig påtagligt från det vi i oftast ser omkring oss och känner till. Känslan förstärks genom den information vi erhållit genom samtal och intervjuer.

Särskilt samtalen i två av fokusgrupperna, en grupp unga män och en grupp unga kvinnor har väckt mina tankar. "Killgruppen" består av sex män i åldrarna 21 till 34 år. Samtliga är normalbegåvade men har grava fysiska och medicinska funktionshinder och är beroende av personlig assistans. Alla är rullstolsburna. "Tjejgruppen" består av tre kvinnor, 24 till 32 år gamla, med övervikt och lindrig begåvningsbegränsning till följd av medfödd skada eller hjärnoperativa ingrepp.

Tack vare att jag haft möjlighet att få delta och få insyn i dessa båda grupper tycker jag mig ha fått en inblick hur de vuxna unga deltagarna tänker om livet och om sin vardag. Som ledare i den ena gruppen och medarbetare till en av ledarna i den andra har jag kunnat följa deras resonemang kring sin livssituation och sina framtidsplaner. Min grupp utfrågades som fokusgrupp av en oberoende intervjuare, den andra gruppen intervjuades av mig själv.

Tjejerna inbjöds att träffas i grupp då alla tre i enskilda samtal framförde liknande problem. De hade få egna kontakter utanför familjen och önskade gå ner i vikt. Gruppen leds av sjukgymnast och psykolog och omfattade inledningsvis, förutom samtal, kostfrågor, friskvård och att prova på olika enkla former av fysisk aktivitet. Deras intresse för det senare avtog efter hand. Numer är träffarna enbart till för samtal. Gruppen har träffats var tredje till var fjärde vecka. Tjejerna framhåller själv de meningsfulla samtal de har i gruppen. Samtal om familj och barn, konfliktlösning, rädsla och om hur de bemöts och har bemötts av andra. De uttrycker att det är trevligt att prata med varandra och att det inte behöver vara "så märkvärdigt". Till de inledande träffarna hade vi förberett olika teman men efterhand blev det så att någon av dem spontant inledde med att berätta om något hon nyligen upplevt och träffens samtal kom att styras utifrån det.

Tjejerna tycker att de är lagom många i gruppen för att kunna tala om känsliga områden, och att det nu skulle vara svårt att ta in någon ny i gruppen. De träffar inte varandra utanför dessa organiserade gruppträffar, liknar sig vid arbetskamrater som man inte träffar utanför arbetet. Skulle de träffas är det viktigt att alla träffas, aldrig enbart två, eftersom de inte vill utesluta någon. De trodde inte att de skulle komma varandra så nära när de började träffas men tycker nu att det känns bra att "ha förtroende för varandra". Själva samspelet har utvecklats till att bli ett betydelsefullt innehåll i träffarna. De ser sig själv och sin situation och föreslår att det borde vara enklare för andra att få samma möjligheter.

Killarna erbjöds att träffas i grupp på egen hand, d v s i frånvaro av sina personliga assistenter. Tanken var att de skulle få möjlighet att utbyta erfarenheter och tankar på ett friare sätt än i närvaro av de assistenter de dagligen är så beroende av. Men killarna pratar inte om tunga eller känsliga ting. De talar helst om vardagsproblem – som hur färdtjänsten fungerar(!). De uttrycker att det är allmänt trevligt att träffa nytt folk som är i samma situation. Man hjälper varandra och ger varandra goda råd. Kollar med de andra om det är möjligt att klara av olika saker, t ex att resa, som man funderat på.

Inte heller killarna träffas utanför dessa gruppträffar på Vuxenhabiliteringen. De har heller ingen kontakt via Internet trots gemensamt utbyte av e-postadresser. "Det är bara kul att träffas här." Att träffas en gång i månaden (som det är planerat men sällan blir – min anm.) är lagom, tycker de, "eftersom det måste hinna hända något emellan så man har något att prata om". Gruppen bestämmer inte före träffarna vad man skall ta upp och prata om utan det blir vad det blir. Någon gång har de i förväg bestämt att titta på en dokumentär videofilm. Ibland tar någon av ledarna initiativ till ett samtalsämne och sedan rullar det bara på. De tror inte att det skulle vara några problem att utöka gruppens deltagantal. Oftast är det inte så många som kan komma till träffarna så de välkomnar alla som vill vara med.

Det finns klara olikheter mellan grupperna.

Tjejerna beskriver sin grupp som en förtroendefull samhörighet. Där kan de föra meningsfulla samtal om sådant som berör känslor, svåra upplevelser och framtidsdrömmar. De vill gärna träffas ofta. Det är trevligt att träffas och det finns alltid något att prata om. De lider minst av allt brist på samtalsämnen. Att utöka gruppen med någon nu tycker de skulle vara svårt. De har delgett varandra många utlämnande tankar och erfarenheter och de är väl insatta i varandras livssituation och familjeförhållanden.

Killarna pratar om vardagliga ting. Känsliga eller djupa frågor säger de sig dryfta på annat håll – "Det skulle bli för tungt för gruppen". De tycker att det är trevligt i största allmänhet att träffa andra i samma situation, de diskuterar intressen och vardagsproblem och hjälper varandra med goda råd. De vill träffas högst en gång i månaden. Skulle det bli tätare tror de inte att de skulle ha något de kunde tala om i gruppen. De säger att det inte skulle vara några problem för dem om gruppen utökades, alla som vill vara med är välkomna.

Sammanfattningsvis har tjejerna en mer sluten grupp, ett forum för att tala om känslor och där de vågar utlämna sig själva. Killarna, däremot, har en öppnare grupp. De är flera deltagare men sällan eller aldrig alla samtidigt närvarande. De talar om allmänna saker som gemensamma intressen, musiksmak, vardagsproblem med hjälpmedel och transporter men de går inte in på "tunga" ämnesområden.

Gemensamt för grupperna är att de inte söker kontakt med varandra utanför träffarna. Trots gruppledarnas idoga försök har det vid intervjuens genomförande, efter ett och ett halvt års organiserade träffar, inte blivit av att tjejerna träffats på egen hand. De hyser en oro för att bli

åsidossatta så som de så ofta blivit under sin uppväxt och skoltid. Killarna, å sin sida, uttrycker mindre intresse för att träffas på egen hand. Deras omfattande fysiska funktionshinder bidrar också till att komplicera det hela. Rullstolar är utrymmeskrävande och ofta transportberoende och personliga assistenter måste tas med i planeringen.

Många – de flesta? – av våra unga brukare är ovana vid självständiga sociala kontakter och spontanitet att träffas. Den sociala inskolningen blir för många funktionshindrade barn och ungdomar annorlunda. Det samma gäller förutsättningarna för en social frigörelse från föräldrar och familj. Att själv inbjuda till kontakt har de dåliga erfarenheter av. Då de prövat har det sällan varit lyckosamt, de har ofta upplevt sig bli ratade. I stället bidar man sin tid och väntar på att bli inbjuden – ”Ingen av de andra har ju ringt till mig!”

Skillnaderna mellan tjejernas och killarnas sätt att fungera i grupperna tycker jag mig känna igen från allmänna resonemang om kvinnligt och manligt förhållningssätt och beteende. Förmågan och intresset att söka och finna personliga kontaktvägar och bestående kontakter är däremot inte i överensstämmelse med de flesta unga vuxnas. Det är kanske just där vi bäst vi kan fylla en uppgift. Att inte försöka överföra våra egna vanor och normer för umgänge, tankeutbyte och relationer till dessa unga vuxna. I stället möta dem där de är genom att erbjuda tid, plats och form att träffas och att finnas med som en slags social garant för allas välbefinnande.

Behov och önskemål hos familjer med ungdomar, som har funktionshinder samt ungdomarnas livssituation

I vårt arbete med ungdomar på Barn- och Ungdomshabiliteringen i Malmö, ville vi veta litet närmare om de insatser vi erbjöd verkligen var de som efterfrågades av familjerna. Därför genomförde vi en undersökning, som framför allt visade att behovet av sociala kontakter är stort. Såväl föräldrar som ungdomar ser gärna att vi arbetar med grupper. Där satsar vi också på social träning.

<p>Ulla-Stina Steiner är psykolog i ungdomsteamet på Barn- och Ungdomshabiliteringen i Malmö. Ulla-Stina har föreläst på temat vid Nationella Vuxenhabiliteringskonferensen i Västerås 22-23 sept 2005.</p>
--

I undersökningen har tre grupper av familjer intervjuats; familjer med ungdomar med fysiska funktionshinder samt ungdomar med lindrig resp. måttlig utvecklingsstörning. Grupperna markeras ibland med I, II och III i texten i nyss nämnd ordning. Totalt deltog tre familjer från varje utvald grupp, vilket ger inbördes lika viktning åt grupperna. Ungdomarna valdes ut med tanke på att de snart skulle befinna sig i övre tonåren och själva ha glädje av de satsningar, som de efterfrågar. De är födda åren 1986-88. Undersökningsgruppen var alltså liten och inte helt representativ, men invandrarfamiljer, som är en stor grupp i Malmö, är representerade.

Utbildning och arbete

Intervjuerna visar tydligt hur olika livet ter sig för de olika grupperna i undersökningen. Ungdomar med fysiska funktionshinder och normal begåvning står på tröskeln till vuxenlivet med långt gångna yrkesplaner. För ungdomar med lindrig och i synnerhet måttlig utvecklingsstörning i samma ålder pågår inläring av baskunskaper och frågetecknen reser sig om man gjort riktiga bedömningar av begåvningsnivån och om man använder riktiga metoder i undervisningen. Här kom föräldrarnas önskemål om förnyade bedömningar av utvecklingsnivån in.

Har barnet/ungdomen fått rätt och tillräcklig hjälp är en fråga, som sysselsätter flera föräldrar. Det verkar som ett litet mysterium att nå fram till en förståelse av hur ungdomarna egentligen fungerar och vad man kan förvänta. Vad kan och skall samhället erbjuda i fråga om utbildning och arbete är en annan fråga. Valen för program är färre inom gymnasiesärskolan. Gymnasiesärskolan försöker dock anpassa utbildningen så att man gör individuella utbildningsprogram med lämplig arbetsplatspraktik. Detta innebär ändå att nivån på utbildningen blir mer styrande än inriktningen. För någon passar utbudet bra, för andra blir det att man får ta det som erbjuds och försöka smälta in.

I slutet av grundsärskoletiden pågår i alla fall en stark strävan att lära ungdomarna mycket och att försöka hitta bra vägar framåt. Hur väl man lyckas med framför allt läs- och skrivinläring är en stor fråga för ungdomar med utvecklingsstörning och den är nu akut, det är som om det finns ett "nu eller aldrig".

Boende

För ungdomar med utvecklingsstörning finns det stora behov av information kring boendefrågor, som t.ex. gruppboende. Några tänker på det nu och andra ser det framför sig, men processen att söka och få en bostad spänner över flera år. Kommuner och stadsdelar har olika lång väntetid på särskilda boenden, som beviljas enligt LSS. I vissa stadsdelar planerar man byggandet av flera nya boenden då efterfrågan är stor. Om en viss tid för inflyttning är viktig, bör man ansöka i god tid.

Ett par föräldrar till en ungdom med lindrig utvecklingsstörning sökte mycket information på området och man pratade ömsom skämtsamt och ömsom allvarligt om behovet av att skapa skilda boenden för tonåring och föräldrar. Att skapa ett eget liv i en egen bostad utan andras ständiga tillsyn kanske också är särskilt lockande för den som är mycket beroende av hjälp och vägledning även om behovet av privatliv ökar för alla ungdomar. Flera berörde frågan ganska ofta hemma och intrycket från denna intervjuserie är att boendefrågorna var mer aktuella att prata om än utbildningsfrågorna i familjerna. Skolans personal och studievägledare är förstås mycket behjälpliga när det gäller utbildning och eventuellt har frågan varit mera uppe till diskussion tidigare i ungdomarnas liv. Gymnasium är troligen ett självklart alternativ för de allra flesta ungdomar och eventuellt är det begränsningen av alternativ för ungdomar med utvecklingsstörning, som gör att det inte blir någon stor diskussionsfråga vid den ålder ungdomarna intervjuades.

Det var påfallande att man ser annorlunda på boendefrågorna i de invandrarfamiljer som deltog i undersökningen. Steget till att låta en person med funktionshinder bo skilt från familjen är större. Traditionen från hemlandet att man själv tar hand om släktingarnas behov påverkar starkt. Erfarenheten av svenska servicehem och gruppboenden var också dålig. En förälder jobbade på servicehem för pensionärer. Det är möjligt att denna fråga kommer att orsaka mer konflikter för dessa föräldrar då konkurrerande behov gör sig gällande i framtiden.

Ekonomi

Som man kan förvänta sig finns det ett stort intresse av att veta vilka ekonomiska bidrag, som finns att söka. Vårdbidraget är väl utnyttjat och när ungdomarna blir äldre frågar man naturligt nog efter information om handikappersättning och aktivitetsersättning. En pappa med annat modersmål än svenska visste bara litet om de rättigheter som berör familjer, där det finns barn med funktionshinder. Information till invandrare är särskilt viktig och det kan vara en god strategi för behandlare att aktivt ta reda på vilka stödåtgärder, som utnyttjas, för att jämställdheten skall öka.

Familj

I början fyller samtalskontakter och föräldragrupper ett uttalat behov, men däremot inte i tonåren enligt denna intervjuserie. Flera av föräldrarna hade fått samtalsstöd av kurator och psykolog tidigare och var nöjda med det. Intrycket från undersökningen är att man lärt sig leva med funktionshinder i familjen och anpassat sig till det och därför söker man inte stöd i föräldraskapet som ett särskilt behovsområde. Föräldrarna tycker inte heller att de behöver stöd för att ge syskonen uppmärksamhet och lösa konflikter mellan barnen. En fråga är om man vid ett intervjutillfälle som detta skulle yppa behov på området och en annan fråga är om man faktiskt varit fullt nöjd med tidigare samtalsstöd eller om man snabbt skyndar förbi frågan med ett bekräftande.

Det finns nya frågor, som sysselsätter tonårsföräldrarnas tankar, men det finns ingen förälder i undersökningen, som skulle vara beredd att satsa tid åt en serie av träffar för att bearbeta frågorna. Enstaka informationskvällar kring särskilda frågor, som boendet och sexualiteten, är däremot mer intressanta. Man söker också individuell rådgivning för specifika problem hos olika yrkesrepresentanter på habiliteringen.

Socialt fungerande

I. Ungdomar med fysiska funktionshinder och normal begåvning i denna undersökning har goda sociala förmågor. De samspelar bra i intervjun och ett par ungdomar berättar om kamrater och aktiviteter på ett lättsamt och övertygande sätt. De är fullt upptagna med att träffa andra och verkar trivas med det. Någon har utmärkt förmåga att samspela när det finns ett positivt intresse, men berättar också om mobbning och oförståelse för funktionshindret. Sårande kommentarer och åsikter har yttrats av klasskamrater och det har inte heller varit lätt att få ett lämpligt stöd från skolledningen. I det läget blir man förståeligt nog hämmad. Det är betydligt tuffare att ta sig fram för vissa ungdomar med fysiska funktionshinder, men inte för alla. Frågan som följer är då vad som gör skillnaden?

Förutsättningarna att samverka med andra och skaffa sig kontakter av olika slag verkar alltså finnas hos samtliga intervjuade i denna grupp. Det är svårt att peka på vad som kan ha gjort att situationen är svårare för vissa, men det är troligt att arten och graden av funktionshindret är en viktig faktor. En del ungdomar riskerar att gå ut i livet med rädsla för sociala situationer just på grund av funktionshindret. Man är osäker på hur man blir uppfattad. I intervjuerna har oftast föräldrarna sagt mer än ungdomarna, men ungdomarna med normal begåvning har bäst kunnat säga sin mening av de tre ungdomsgrupperna.

II. För de övriga grupperna, som hade mer eller mindre uttalad utvecklingsstörning, var behovet av stöd i de flesta sociala situationer större. Ungdomar med lindrig utvecklingsstörning hade ofta ett dolt handikapp i den meningen att det inte syntes utanpå att de hade ett funktionshinder. Man hade i något fall gått i vanlig klass i skolan och i alla fall prövat på olika grupper och aktiviteter på fritiden, som inte var särskilt anpassade efter begåvningsnivån. Men svårigheterna att hänga med hade bara ställt till det så att man tidvis blivit antingen utagerande eller hämmad. För en ung person gick det bra att delta i en ridgrupp för vanliga ungdomar, men där var föräldern mycket aktiv. Att undvika situationer och människor, som var besvärande, eller att göra sig själv osynlig i vissa sammanhang, blev ofta en strategi att hantera vardagen. Därmed såg ungdomarna själva till att ytterligare dölja handikappet. Ungdomar med lindrig utvecklingsstörning jämförde sig ofta med andra. Någon sade att en badmintongrupp inte lockade för att de andra deltagarna var så duktiga. Det gick då lättare att börja i en annan grupp, där deltagarna ansågs mindre duktiga. En person hade gått med i en ungdomsgrupp i kyrkan, men ville sedan inte tala om hur det egentligen var. Det känns som ett rimligt antagande att denna tonåring inte ville att föräldrarna och andra vuxna skulle se alla tillkortakommanden.

II och III. Gemensamt för hela gruppen med utvecklingsstörning var att den personliga bekantskapen med ledare och deltagare är viktig om man skall börja med någon ny grupp eller aktivitet. Att ge sig iväg till en helt främmande grupp är ett stort steg. Det spelar också stor roll vilken erfarenhet man har av en aktivitet. Om man känner att man är duktig på något är det betydligt lättare. Allt detta är egentligen vanligt för människor överlag, men säkert särskilt viktigt att ha i åtanke om man skall introducera någonting för en person med utvecklingsstörning. Att man utan att ha prövat på en aktivitet riktigt kan föreställa sig den, är inte heller någonting självklart.

Tryggheten hade ungdomarna hemma. Umgången var koncentrerat till familjen och släkten. Om man umgicks med andra, var det i så fall ofta med klasskamrater, som man kände väl.

Fritid och intressen

Alla ungdomarna i undersökningen har något intresse eller någon hobby, som de sysselsätter sig med när de är lediga. Det som skiljer grupperna åt är antal och typen av aktiviteter. När det gäller idrott är intresset varierande, men alla har hittat rörelseformer som passar. Att göra detta i grupp är dock mer besvärligt då tempo och grad av möjlig ansträngning är mycket varierande.

I. Individuella lösningar för nöjesmotion och träning är ibland de enda arrangemang, man kunnat göra för ungdomar med fysiska funktionshinder. I skolan kom man överens om olika speciella lösningar för ett par ungdomar. En person hade gjort många försök att komma igång med gruppidrott, men stött på många hinder eftersom det var svårt att förutse hur kroppen skulle reagera i olika situationer. Den tredje personen i gruppen deltog i stort sett obesvärat i idrottsaktiviteter. Övrig fritid spenderade ungdomarna i denna grupp på föreningsliv och resor, läsning och TV-tittande samt träffar med kamrater.

II och III. Ungdomarna utan rörelsehinder ägnar sig i större utsträckning åt gruppidrott. FIFH och HISO beskrivs som goda arrangörer i allmänhet och uppskattas mycket. Innebandy och fotboll samt styrketräning är några populära idrotter. Det är dock inte alla, som hittat en plats hos dessa arrangörer.

Även föreningar i annan regi lockar till sig ungdomar med utvecklingsstörning, vilket är positivt. Här kan nämnas till exempel ridning, friidrott och kyrkans ungdomsverksamhet. Det finns ändå tecken på att det

kan vara svårare att hitta rätt grupp när man kommer upp i de övre tonåren. En del ungdomar med utvecklingsstörning märker, som nämnts, att de inte hänger med i samtal och känner sig då utanför i vanliga grupper. Ibland är man beroende av ledsagare för att ta sig till aktiviteter och då måste också relationen till ledsagaren fungera. Väldigt många spenderar mycket tid på TV-tittande och datoranvändning. Ungdomarna med lindrig utvecklingsstörning uppskattar att chatta medan ungdomar med måttlig utvecklingsstörning i högre grad använder skriv- och ritprogram.

Det är viktigt att om igen nämna att det mesta av fritiden tillbringas av ungdomar med utvecklingsstörning tillsammans med den närmaste familjen. Ordnade aktiviteter en till två och två till tre gånger i veckan är vanliga, men umgänge med kamrater primärt bara för att träffas är mindre, vilket är en skillnad mot ungdomar med normal begåvning. Där utvecklas vänskapsrelationerna till att bli allt fastare och umgänget och samtalen blir det mest intressanta snarare än enskilda aktiviteter. Just behovet av umgänge och riktiga kamrat- och vänskapsrelationer är det, som föräldrarna till ungdomar med utvecklingsstörning önskar sina tonåringar allra mest. Man betonar att ungdomarna är ensamma och behöver kontakt med andra i samma ålder. Behovet av kontaktmöjligheter till jämnåriga och likasinnade, som ordnas av andra, är därför större. Man har både svårare att rent fysiskt ta sig till andra, men också svårare att själv ge tiden ett innehåll eller bära upp en vänskapsrelation. Detta kräver fantasi och social kompetens. Föräldrarna och ungdomarna själva är båda därför positiva till grupper, som habiliteringen haft. Man har önskemål om fortsatta grupper och grupper som sträcker sig över lång tid både för innehållets skull, men också för att ungdomarna skall få en bredare umgängeskrets.

Hur habiliteringen kan stödja fritiden

Vad önskade då ungdomarna från habiliteringen? Efter ett förfarande där ungdomarna fick rangordna olika förslag, var det påtagligt att ungdomarnas röster i stort grupperade sig efter utvecklingsnivån.

I. Ungdomar med fysiska funktionshinder väljer samtalsgruppen, som den mest tilltalande aktiviteten de skulle vilja ha på habiliteringen. Någon uttrycker också ett behov av vanlig samvaro och disco på en plats där man kan känna att det inte är så viktigt att vara tuff, snygg och sportig. Man vill bli sedd som en person där funktionshindret inte är det, som sticker ut och hamnar i centrum.

II. Förutom de grupper, som habiliteringen redan tidigare erbjudit, som matlagning, bild och form, önskar ungdomar med lindrig utvecklingsstörning framför allt grupper där de kan använda teknisk utrustning som filmkamera och regiapparater för musik och TV-filmer. Att pröva och gestalta andra personer och andra världar lockar. Att chatta på internet kanske tillfredsställer detta behov att experimentera med identiteten och få gå in i en annan roll. Dramaaktiviteterna, som pågick på habiliteringen förut, har varit mycket uppskattade och efterlyses. Datorintresset är emellertid också påtagligt och en datorgrupp kan bidra till ett varierat och givande datoranvändande.

III. Ungdomar med måttlig utvecklingsstörning tenderar att i högre grad välja aktiviteter där man får direkt sinnesstimulans som alla former av idrott och gymnastik samt musik, dans och målning, men också praktiska göromål som sylslöjd och matlagning. Det är påfallande att de kroppsliga sinnesupplevelserna är viktiga och man kan säga att gruppen präglas av rörelseglädje.

Att stödja fritiden hos ungdomar med funktionshinder fyller ett behov. Men bakom önskemålet om aktiviteter finns en påfallande unison önskan från föräldrarna om att deras ungdomar skall ha umgänge och kunna skaffa sig kamrater och vänner. Hur habiliteringen bäst kan bidra till att behovet av kamrater och vänner fylls är en viktig fråga. Social träning som ett stående inslag när man ordnar träffar verkar självklart och har också funnits med som en viktig del i aktiviteter som ordnats av habiliteringen. Hur mycket av habiliteringens resurser, som styrs mot gruppverksamhet är en fråga att diskutera.

Den svåra frågan om integration när man i samhället bjuder in till verksamheter för ungdom måste också tas upp. Det är en god tanke att alla människor skall ha tillgång till gemensamma aktiviteter och ett föreningsliv, som välkomnar alla. Men frågan är om inte innehållet i verksamheter oftast sker på majoritetens villkor. Denna undersökning pekar på att många ungdomar med utvecklingsstörning självmant avbryter kontakten med vanligt föreningsliv. Hade då grupper som särskilt vänder sig till dem lyckats bättre med att samla ungdomarna? Denna undersökning pekar på att det är viktigt att tillhandahålla alternativ.

Autonomi

I. Autonomi visade på en markant skillnad mellan grupperna i undersökningen. Just de intervjuade ungdomarna med fysiska funktionshinder hade god förmåga att tala för sig själva och förstå egna behov. Ungdomarna behöver speciella insatser från samhället och i denna mening är de långt mindre autonoma än tonåringar utan funktionshinder. Man klarade inte av att sköta kontakterna med förvaltningar och myndigheter i alla situationer, men steget var inte stort till att ta fullt ansvar för att se till att få viktiga behov tillfredsställda. Föräldrarna hade fortlöpande ordnat mycket i livet, som man brukar göra för barn, men vissa områden låg nu på de unga själva. De var inte främmande för att själva sköta kontakter med vården och de klarade många kamratrelationer helt självständigt. De tog sig oftast till aktiviteter på egen hand. En person hade uppdrag inom en handikappförening, som innebar mycket resor inom landet.

II och III. Ungdomar med utvecklingsstörning är långt mer beroende av sina föräldrar och detta gäller i mycket hög grad ungdomarna med måttlig utvecklingsstörning. Alla ungdomar med utvecklingsstörning i undersökningen behövde hjälp med att ta sig till platser utanför närområdet och de allra mest dagligen besökta platserna. Många använder mobil som stöd för att snabbt kunna få hjälp om man åker någonstans ensam. Flera föräldrar vittnar om hur dyrt det blir med mobiltelefonerna, men att man ändå väljer att låta barnen ha dem för att öka tryggheten. Mobilen har blivit ett sätt att öka ungdomarnas relativa självständighet och rörelsefrihet. För någon var det ett problem att andra ungdomar lätt kunde få låna mobilen och därmed blev abonnemanget ännu dyrare.

Att ha en ledsagare minskar behovet av föräldrars och släktingars tillsyn, men beroendet till en ny person gör sig gällande. Alla ungdomar med måttlig utvecklingsstörning hade ledsagarservice och en med lindrig utvecklingsstörning hade sökt denna service utan att få det. Ibland fick man kämpa för att byta ledsagare för att förhoppningsvis komma rätt någon gång. Processen kunde kräva mycket av de berörda.

Det kan vara svårt att hitta rätt ledsagare och själva uppdraget kan också vara svårt att definiera. Om man skall kunna tillfredsställa en persons önsknings måste personen själv kunna formulera lämpliga och rimliga önskemål. Föräldrarna bistår självklart med detta, men det finns en möjlighet/risk att både förälder och ledsagare gör sig till tolk för den som behöver stöd med god eller mindre god utgång. Hos en ledsagare behövs mycket god inlevelseförmåga parad med hänsynfullhet och respekt för den andras integritet. Uppgiften kan vara vansklig då samspelet helst skall flyta på lätt samt och smidigt.

Självbild

I. Hos ungdomarna med fysiska funktionshinder och normal begåvning i undersökningen hade en kämparanda vuxit fram. Hos ett par av ungdomarna var det påtagligt att man inte förväntade sig några lätt vunna segrar. Det fanns en kamp om normalitet bakom livsstilen. Man försökte leva som om funktionshindret inte fanns trots att det påverkade det dagliga livet. Ibland var ansträngningen att leva som "alla andra" så stor att det blev en uttrötning. Hos en rörelsehindrad person i undersökningen påverkades fysiken kraftigt då den egna förmågan överskreds. Det hör till att pröva sina gränser och om man inte överträtt en gräns kan man inte med säkerhet veta var den finns, men följderna kan bli större än man räknar med.

Att känna sig utestängd från mötesplatser och aktiviteter för funktionshindrets skull är mycket tärande för självupplevelsen och välbefinnandet. De fysiska begränsningarna stör, men de är ofta inte helt styrande för självkänslan. Det finns en möjlighet att tränga bakom hinder och orättvisa jämförelser och sätta dem i relation till många påverkande faktorer när man pratar och reflekterar med kamrater, föräldrar och andra, vilket dessa ungdomar hade ganska god förmåga till. Dessa mentala strategier att bearbeta en känsla av att vara annorlunda gör att det kan finnas lindring och bättre balans i självupplevelandet. Det är dock viktigt att inte tona ner upplevelserna för mycket i samtal och olika former av samspel. Reaktionerna är berättigade och behöver bekräftas.

II. Ungdomarna med lindrig utvecklingsstörning i undersökningen var de som minst av alla ville synas. Pojken, som inte ville bli utfrågad i något sammanhang och som inte heller kom till denna intervju tillhörde denna grupp. De andra i samma grupp berättade, som redan nämnts, att de ibland frivilligt valde att avstå från aktiviteter för att inte känna sig utpekade. Ibland valde man att vara så tyst och obemärkt som möjligt när man deltog i gruppaktiviteter för vanliga ungdomar. Problemet är då dels att man blir osynlig, men också att det ställs orimliga förväntningar på en när funktionshindret inte är känt. När omgivningen inte vet om någon begränsning förväntas mer av ungdomen och besvikelserna kan bli större från ömse håll. Att så länge som möjligt uppfattas som helt vanlig var kanske ett mål för

ungdomarna själva. Att kämpa på detta sätt måste vara oerhört ansträngande och tyder på att man underkänner sin egen person.

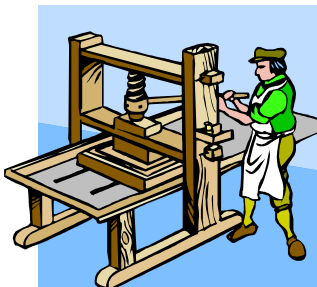
III. Ungdomarna med måttlig utvecklingsstörning sökte mycket bekräftelse från föräldrarna och andra vuxna. Under intervjun tittade de på föräldern för att söka efter gillande när de sagt något. Man var alltså mycket osäker på hur man skulle uppträda i en ny situation. Ibland frågade man rent ut om man varit duktig eller snäll. När man kunde berätta om en idrott eller aktivitet, som man var duktig på gjorde man det med tydlig stolthet. Självbilden var kopplad till konkreta saker man kunde. Av ovanstående kan man tänka sig att självbilden inte var stabil, utan man behövde ständig påfyllning av uppmuntran och beröm. Kanske var det också särskilt viktigt att hålla sig väl med dem man var närmast beroende av. Om föräldrarna eller ledsagaren inte var välvilligt inställd vid någon tidpunkt blev kanske situationen mycket obehaglig.

En tanke är att det måste vara viktigt att vara tydlig med vilka förväntningar man har på en ungdom med utvecklingsstörning så att man från ömse håll kan känna att man lyckas tillsammans. Såväl föräldern, läraren, ledsagaren m f behöver känna att de lyckas i sina ansträngningar att fostra och vägleda eller undervisa eller stöda på olika sätt. När en person vill ta hand om en annan blir uthålligheten i uppgiften bättre om man får ett positivt gensvar. Och detta går lättare om man vet vad man kan begära. Förväntningarna på att någon t ex skall kunna uttrycka vad den vill på ett smidigt sätt är kanske ett långsiktigt mål, som behöver delas upp i delmål eller strykas och ersättas av andra mål. När stegen i undervisningen är avpassade efter inlärningstakten kan läraren ge beröm för att eleven klarat av ett moment och det fortsatta samspelet blir lättare att hantera. På liknande sätt kan många situationer, som annars leder till förvirring eller besvikelse bli mera hanterliga då man tänkt igenom rimliga mål och eventuellt diskuterat dem i handledning.

Avslutande kommentarer

En slutsats av undersökningen är att många ungdomar med funktionshinder är mycket ensamma. Behovet av att så långt som möjligt lära sig ta kontakt, bestämma om träffar och hur man gör för att bli vän med någon är stort. Vidare märks tydligt att grupperna i undersökningen skiljer sig åt när det gäller möjligheter och behov. Vägen till autonomi är lång för de ungdomar som har en måttlig utvecklingsstörning och medvetenheten om de egna begränsningarna är inte lika stor som för de andra grupperna. Ungdomar med lindrig utvecklingsstörning har ofta försökt delta på lika villkor som ungdomar med normal begåvning och misslyckats. I vissa gruppssammanhang och i familjen känns tillvaron ändå bekväm och med hjälpmedel kan man klara många situationer. Risken är att man tar motgångarna mycket personligt och begär för mycket av sig själv. Ungdomarna med fysiska funktionshinder känner sig utestängda i vissa miljöer, men har en förmåga att tala för sig själva. Intervjuerna har gett upphov till många tankar och reflektioner, men naturligtvis kan man resonera annorlunda om en hel del utsagor.

Det har känts som en förmån att få lyssna till alla, som deltagit i intervjun. Jag känner beundran och respekt för dagliga beslut och insatser som gör att livet fungerar i familjerna. Ibland och i synnerhet under de första åren i ungdomarnas liv har föräldrarna fått kämpa hårt för att få diagnos, behandling och olika insatser samtidigt som man försökte ta till sig innebörden i att vara förälder till ett barn med funktionshinder. Ungdomsperioden verkade trots allt lugnare och man hade byggt upp rutiner, som fungerade väl för de flesta.

Med detta nummer av POMSbladet stänger vi tryckpressarna i Karlstad. Redaktionen ber därmed att få tacka för sig och uppmanar till livaktigt skrivande och debatterande såväl i vår föreningstidning, som på vår hemsida på det världsvida nätet.

Jag vill även önska efterföljande journalistiskt hängivna redaktion lycka till i det viktiga publicistiska värvet, för alla vet ju svaret på frågan i ett av våra allmänt använda test, den om betydelsen av en fri press? Om inte så står det i manualen!

Bo Kahnberg, Psykologenheten i Karlstad